Bir İnsanlık Ülküsü

Tarih boyunca, birçok kişi ve birçok kurum kendine göre birer insanlık ülküsü, bir ideal toplum tasarlayıp buna erişmeyi ummuştur.

Böyle bir ülkü, çoğu kez gerçekleştirilebilmesi pek güç hatta olanaksız bir nitelik taşımıştır. Sadece "iyi niyet ve temiz düşüncelerden kaynaklanan bir dilek" olmakla bırakılmayıp bir yüce amaç olarak da öngörülmüşse, bunun insanlara kimi zaman yararı, kimi zaman zararı olmuştur.

Çünkü bir yüce amaç ile özdeşleştirilen insanlık ülküsü, bir gün mutlaka gerçekleşebileceğine ilişkin umut sürdürüldükçe ilgili kurum ya da topluluğun varlığını korumasını sağlar ama bundan umut kesilirse, bu kez amaçsız kalan o kurumun yıkılmasına ya da topluluğun dağılmasına yol açar.

Bunları göz önünde tutarak ve yıllarca birçok kişiyle kurmuş olduğum olumlu ilişkiler sayesinde edinmiş olduğum bilgilerden yararlanarak, ben de bir insanlık ülküsü tasarlamaya giriştim. Bunu, "insanlığın gerek maddî gerekse tinsel birliğinin sağlanması" olarak belirledim.

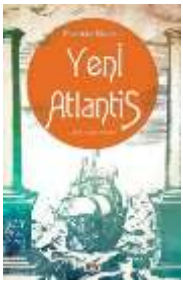
Böyle yapınca, belirleyişimin aslında tüm insanlığı kapsayan bir ideal toplum düzeninden başka bir şey olmadığını gördüm.

Tarihte birçok düşünür ve yazar bir "ideal devlet tasarımı" oluşturmuştu. Bazılarını ben de okuyup ayrıntılarıyla incelemiş hatta bu kitabın "İdeal Devlet" başlıkla bölümünde birkaçını özetleyerek birbirleriyle karşılaştırmıştım.

Konuya bu tür yapıtlardan her birinin kaleme alındığı dönemin ve ilgili olduğu çevrenin özelliklerini göz önünde tutarak değil, günümüzün hayli genişlemiş dünya koşulları ortamında baktığımda, hepsinin de hayli sınırlı bir boyutta düşünülüp tasarlanmış olduğunu hatta "romantik" denilebilecek düşünülerle yazılmış olduklarını söyleyebilirim.

Üstelik o yapıtlar, aslında bir ideal toplum düzeninden çok bölümün başlığında olduğu gibi bir "ideal devlet" yapısından söz ediyordu. Hepsi de betimledikleri ideal devlet yapısını, toplumu oluşturan kişilerin üstün niteliklerle donanması zorunluluğuna bağlamaktaydı. Demek ki, aslında ideal devletin "ideal toplum"a, ideal toplumun da "ideal insan"a bağlı olduğunu kabul etmişlerdi.

17. yüzyılın İngiliz düşünür ve bilim adamı Francis Bacon'un ***"Yeni Atlantis"*** adlı ünlü yapıtı da bir bakıma bir ideal ülke tasarımı olarak nitelenebilir.

Ancak Francis Bacon bu konuya diğerleri gibi düşünsel açıdan değil, bilimsel açıdan bakmıştır. O dönemde sosyoloji ve psikoloji, hele sosyal psikoloji konusu üzerindeki bilgi birikimi yetersiz olduğu için, bilimsel yöntemle oluşturulmasına çalışılan bir ideal toplum modelinin yetersiz kalacağını kendisi de benimsemiştir.

Yalnızca belli bir toplumun değil, tüm insanlığın birliğinin sağlanabilmesi için gerekli olan bir ideal toplum düzeninde, her insan ve her toplum, birbirlerini kırmadan ve ezmeden, birbirlerinin üzerinde egemenlik ve üstünlük taslamadan, birbirlerinin haklarını yemeden, sonsuz ve koşulsuz bir barış içinde ve barışın sağladığı esenlikle yaşar.

Bu düzende tüm insanların ve tüm toplumların nitelik ve eğilimleri birbirine çok benzer. Söz konusu nitelik ve eğilimlerin arasında özellikle şunlar pek önemlidir:

- Geçmişlerine onurla dayanırlar.
- Yaşadıkları çağ, her yönden ve her açıdan huzur, uyum ve mutluluk doludur.
- Hiçbir kuşku ya da korkuları olmaksızın, gerek kendilerine gerekse birbirlerine güvenirler.
- Gerçek bir dostluk, bilinçli bir sevgi, töresel bir saygı içinde, hep bir arada geleceğe yönelmişlerdir.

Böyle bir toplum düzeninde her insanın yaşamı yaşanmaya değer bir nimet sayılır. Her birey, bu nimetten aynı oranda pay alır.

Bu paylaşma, maddî varlığın toplum içindeki bireyler arasında eşit biçimde paylaşılması değildir; varlık ya da zenginlik bakımından herkesin aynı düzeyde olması demek de değildir.

Dolayısıyla bu toplum düzeni, ilk bakışta materyalist doktrinler ile özdeşleşiyor gibi görünse de aslında öyle değildir. Çünkü bu düzende insanların paylaştığı şey, maddî değerlerden önce tinsel (manevî) değerlerdir. Mutluluk ve sevinçler paylaşılarak artırılır, üzüntü ve acılar ise paylaşılarak azaltılır.

Bu düzende "eşitlik" vardır. İnsanlar, hakları ve yararlanabilecekleri fırsatlar bakımından birbirine eşit tutulur. Ancak bilgi, beceri, yetenek, üretime katkı gibi açılardan birbirlerinden farklı düzeyde olabilirler.

İnsanlar arasında bir "ülkü birliği" sağlanmıştır. Her insan, hem yaşanılan çağ içinde hem de geleceğe yönelik olmak üzere topluca evrimselleşme amacını paylaşmaktadır. Bunu hiçbir zorlama ya da baskı altında olmadan, bilerek, isteyerek, içtenlikle benimseyerek, özümseyerek yaparlar.

Gerek tüm toplumlarda ayrı ayrı olmak üzere toplumu oluşturan bireyler arasında gerekse tüm insanlığı oluşturan toplumlar arasında, sevgiyle beslenen, tolerans ve anlayışla güçlenen, özveriyle süren sağlam bir dayanışma vardır.

Kimileri böyle bir ideal toplum düzenini insanlığın evriminin doruğuna varmasıyla özdeş tutabilir. Ancak öyle olursa, bu düzenin kurulması tüm insanlığın bir "bütün" olarak evrimin doruğuna varmış bulunmasını gerektirir. Oysa insanlık o düzeye varmışsa, ideal toplum düzeni zaten kurulmuş, yapılacak bir şey kalmamış demektir.

Dolayısıyla, insanlığın evrimin doruğuna varabilmesi, böyle bir düzenin önceden kurulabilmiş olmasına bağlıdır.

Kaldı ki, ideal toplum düzeni, insanın ve insanlığın evrimi doğrultusundaki aşamalardan sadece biridir. Diğer etkenlerle bir arada insanın ve insanlığın evrimi sırasında gerçekleşecektir.

Böyle bir düzen içinde, şunlar sağlanmıştır:

- Toplumsal yapının tüm alanlarında insanların en iyi, en güzel ve en doğru yoldan evrensel gerçekleri araştırıp bulması,
- Bulduklarını kendilerine özgü tutmayıp bir öğesi oldukları topluma maletmesi,
- Her toplumun da bunları kendi tekeli altına almayıp öteki toplumlarla paylaşması,
- Böylece değişik toplumlardan oluşan tüm insanlığın hep birlikte evrimsel doğrultuda ilerlemesine ilişkin güvence.

Karamsarlık

İnsanın böyle bir genel toplum düzenini, insanlık ülküsünün her bir ayrı toplumdaki bu aşamasını çok güzel ve yetkin bulmaması düşünülebilir mi?

Bunun için, ya kendinden başkasını düşünmeyen bir bencil ya da kendini belirli ön yargılara kaptırmış bir bağnaz olması gerekir.

Ancak bu tasarımsal düzeni pek güzel ve yetkin bulan çoğu insan da gönülden ve içtenlikle «Keşke olsa**…**» dese bile gerçekleşmesini olanaksız görür. Böyle bir oluşumun gerçekleşemeyeceğini hatta böyle bir olanağın hiçbir zaman doğmayacağını ileri sürebilir.

Acaba bunu "karamsar" bulmak doğru olur mu?.. Yoksa "gerçekçi" diye nitelemek daha mı uygundur?

Dünyanın ve insanlığın gerek geçmişine gerekse bugününe şöyle bir bakalım:

Hemen her ülkede, yalnızca o ülke halkı bakımından değil, genelde tüm insanlık açısından "olumlu" olarak nitelenebilecek bir ulusallık bilincinin ve bilinçli ulusçuluk eğilimlerinin yer aldığı görülebilir.

Ancak acaba ne tür bir bilinç ve nasıl bir ulusçuluk "olumlu" sayılabilir?

Bu tartışmalıdır. Görelidir de… Çoğu kez buna kendi ulusunu beğenmişlik ve üstün görme, ulusçuluğu ırkçılık ile kaynaştırma ya da din birliği ile özdeşleştirme, bağnazlık, egemenlik tutkuları, kapılmışlık ve saplantılar karışır.

Diğer yandan ise umursamazlıklar, neme gerekçilikler, çıkar kaygıları, bencillikler hatta gününü gün etmeler biçimindeki yozlaşmış bireysel tutum ve davranışların daha ağırlıklı, daha yaygın olduğu da görülür.

Bunlara bakınca, tasarladığım gibi bir toplum düzeninin, bir insanlık ülküsünün hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini savunan karamsar görüşe hak vermemek, bu görüşün aslında karamsar değil "gerçekçi" olduğunu onaylamamak elde değil…

Böyle bir tasarımı bir boş düş olarak niteleyenleri hatta bu kadarla da kalmayıp saçma ve gülünç bulanları bile hoş görebilirim. Sadece onlara görüşlerini belirtirken ne denli ciddi olduklarını sormam gerekir.

Şöyle derim: Beni eleştirirken kendileri konuyu ciddiye almıyorlarsa, her biri dönüp öz eleştiri yapsın.

Konuyu ciddiye alanlar için sıra "evrim" kavramını irdelemeye gelir.

Umut

Bu karamsar görüşün gerçekçiliğine karşın, birisi çıkıp da bu idealin ne saçma ne de gülünç olduğunu, aksine onu çok önemli ve değerli bulduğunu, buna karşın gerçekleşmesini olanaksız gördüğünü içtenlikle savunursa, onun tutumunu şöyle yorumlarım:

Aslında o da bu ülküyü benimsiyor... Geçmişin bu ülkü ile bağdaşmayan, gerçekleşme yoluna girmesini engellemiş olan tutum ve olaylarının farkında... Günümüzün de bu ideal ile uyum ile çelişkili olay ve olgularını yanlış buluyor, bu olumsuzlukları kınıyor. Bunların bundan böyle değişmesini istiyor... Böylece onun da aslında bu idealin özlemini taşıyanlardan biri olduğu anlaşılıyor.

Şu hâlde, kişi böyle bir idealin gerçekleşebilmesi bakımından karamsar olsa bile umutsuz olmayabilir. Umutsuz olmayışı ise bu bağlamdaki umudun genel olarak varlığını sürdürdüğünün belirtisidir.

İçtenlikle dolu istek ve özlem sürdükçe umut da varlığını korur.

Bu bağlamda güvenilebilecek olan tek ama çok önemli bir etken var:

İnsanın evrim yeteneğinin sınırsızlığı…

"Acaba insanın evrim yeteneği sahiden sınırsız olabilir mi, yoksa bu varsayımda yanılıyor muyum?" diye düşündüm.

Bu, başlı başına, apayrı bir inceleme konusu olmalıydı ama üzerinde biraz düşünmek, kafa yormak istedim.

Evrim

Dinsel inançlara göre, insanın yalnızca "evrim" bakımından değil, her yeteneğinin bir sınırı vardır. Bunun ötesi Tanrı'ya (politeist din ve inançlarda tanrılara) özgüdür.

Dinler ve inançlar ile çelişkili hatta kimilerinin "ateist" diyebilecekleri bir görüşü savunmuyorum ama dinsel inançların bu yargısına katılamıyorum. İnsanın geçmişte evrimsel doğrultuda ilerleme bakımından sergilemiş olduğu gelişme gelecekte de sürecektir.

Çünkü insan henüz evrimin doruğuna erişememiştir. Geçmişte daha gerideydi; bugün biraz ilerlemiştir; gelecekte daha ilerde olacaktır.

İnsanın ancak "bu kadar" olabileceği, daha fazlasını düşlememek gerektiği, ya ön yargılı ve art niyetli bir tutumdan kaynaklanır ya da boş lâftır.

Bu, insanı küçümsemektir.

Geçmişte de söylenmiştir.

Sonra öyle olmadığı görülmüştür.

Aynı söz bugün yinelenirse, aynı yanılgıya bir kez daha düşüldüğünü gösterir. Tarih tekerrür eder.

Bu konuda Mehmet Akif'in bir özdeyişi var:

"Tarih tekerrür ediyorsa tekerrür ettirmeyin."

Umut, kendiliği gereği elbette geleceğe dönüktür. Bu nedenle bir insanlık ülküsünü yüce bir amaç olarak benimseyen kişi, onun kendi yaşam süresi içinde gerçekleşmesini beklememelidir.

Bu benim sözüm değil... Bir zamanlar, çok beğendiğim, bilgisine hayran kaldığım, sevdiğim ve saygı duymuş olduğum, üstün bireysel niteliklerle donanmış, çok değerli bir kişiyle tanışmış, dostu olma ayrıcalığını elde etmiş, ondan çok şey öğrenmiştim: Rahmi Baba… Daha birçok şeyin yanı sıra bunu da bana o öğütleyip öğretmişti. Üstelik öğütleyip öğretmekle de kalmamış, bunun mutlaka böyle olması gerektiğini göstermişti.

Böyle bir insanlık ülküsünün gerçekleşebilmesi, toplumsal değişimi ve gelişimi gerektirir.

Toplumlardaki değişim ise bir insanın ortalama doğal yaşam süresine oranla çok uzun zaman almakta, nesiller boyu tutmaktadır.

Rahmi'nin dediği doğru: İnsanın böyle bir idealin kendi yaşamı sırasında gerçekleşebileceğini sanması açıkça bir yanılgı, hatta saflık olur.

Yüce bir idealin değil gerçekleşmesini beklemek, ona yönelebilmek için bile insanlığın daha çok yol alması gerekli.

Bu yolun sonuna yaklaşıldığını, artık amaca varılmak üzere olunduğunu görebilecek, yaşayabilecek olanlara ne mutlu!

Bizim için bu, sonsuz bir yolculuk.

Öyle "tepeden inme" yöntemlerle yürümez bu iş… Tarih boyunca öyle bir yöntemin örnekleri görülmüştür. Bazılarının bir süre için başarılı sonuç verdiği izlenmiştir ama bu başarı o döneme özgü kalmıştır. Başarının sürekliliği için ülkünün tabanda benimsenmesi, yönetim erkini de aynı doğrultuda zorlaması, bunu benimsetmek için çalışması gereklidir.

Bu ise insanların öncelikle bilgili olmasını gerektirir.

Noksanlıklar

Böyle bir idealin doğrultusuna girilebilmesi ve yol alınması için, hem bireysel boyutta her insanın hem de toplumların noksanlıklarından arınması gerektiğini düşündüm. Her ülkede politik örgütler ile sosyal ve kültürel kurumların da bu bakımdan eğilimlerinin nasıl olduğu ve bunların tümünün nasıl bir tutum takındıklarının da çok önemli bir etken olduğu kanısına vardım.

Totaliter ya da teokratik bir rejim ile yönetilen ülkelerdeki sosyal ve kültürel kurumlar bu bağlamda işlevsel nitelikli bir etki yaratamaz.

Buna karşılık, rejimi demokratik ya da liberal olan ülkelerde, sadece bu tür kurumlar değil, sivil toplum örgütleri bile kamuoyunu büyük ölçüde etkiler ve yönlendirir.

Dolayısıyla önce demokratik ya da liberal ülkelerden başlayıp bu tür kurum ve örgütlerin kendi içsel noksanlıklarını öncelikle ve olabildiğince hızla, ancak tutarlı bir tarzda gidermelerini sağlamak gerekir.

Yıllar önce Rahmi ile yapmış olduğumuz olağanüstü zevkli söyleşilerden birinde, ortak dostumuz Abdürrahim'in istemlerle bağlantılı olmak üzere söylediklerini anımsadım.

Günümüzde herhangi bir toplumdaki birçok politik örgütün hatta sosyal ve kültürel kurumların bile ne yazık ki çoğunun ön yargılar üzerine kurulu tek yanlı tutum ve eğilimlerden bir türlü sakınamadıkları görülüyor. Aynı amaçlar peşinde olsalar bile ilkeleri ve uygulamadaki yöntemleri bakımından uyuşamıyorlar. Bölünmeler baş gösteriyor. Her biri kendini diğerlerinden üstün görüyor. Kendi ilke ve yöntemlerini ötekilere kabul ettirebilmek için olmadık işlere girişiyor.

Bu olgu genişletilip "toplum" ve "ulus" boyutuna çıkarıldığında, her toplum ya da ulusun kendini diğerlerinden üstün gördüğü, dolayısıyla ötekilerin üzerinde egemenlik tasladığı görülüyor.

Her şeyden önce bundan caymaları gerekir.

Bunun için de önce "adalet" kavramına önem ve değer vermeleri gerekir. Adaleti önemsiz görür ya da sadece işlerine geldiği gibi benimserlerse, bir türlü caymayacaklardır. Olumlu bir sonuca varılması umudu sona erer.

Adaletten yana çıkmakta olsalar bile üstünlük tutkusundan ve başkalarının üzerinde egemenlik kurma kaygısından caymayı içlerine sindiremedikleri bir durumla karşılaşma olasılığı da var.

Böyle bir durumda, umut ışığı henüz sönmemiştir. Bir gün gelecek, neyin daha iyi, daha doğru ve daha güzel olduğunu, üstelik daha iyi, daha doğru ve daha güzelin kendilerine hiçbir zararı olmadığını, aksine kendilerinin de buna paydaş olacağını kavrayacaklardır.

Aynı amaçları paylaşan ve benzer ilkeler edinmiş olan kurum ve örgütlerin ise aralarında dostluk ilişkileri kurmuş, art niyetsiz bir dayanışma oluşturmuş bulunmaları gerekir.

Oysa görünen o ki, bu tür kurum ve örgütlerin de çoğu, iş uluslararası boyutta dayanışmaya geldiğinde, kendi benimsedikleri ilkeler ile öngördükleri koşulların başkalarınca da tartışmasız kabul edilmesinde diretiyor.

Tolerans ve anlayıştan yoksun bu gibi diretmeler, gerçek dostluk ilişkileri ve dayanışmanın oluşturulabilmesini engelliyor; en azından geciktiriyor.

Bu konuda yalnızca ulusallık bilinci ve aşırı bağnaz ulusçuluk eğilimleri değil, "din" de çok önemli bir etken olarak ortaya çıkıyor.

Öylesine ki, bazı sosyal ve kültürel kurumlar bir insanlık ülküsü konusunda başkalarıyla bağdaşabilmek için, önce dinsel inançlar üzerinde uyuşmaya varılmasını zorunlu görüyor. Bu kadarla da kalmayarak, kendi toplum ya da çevrelerinde yaygın olan dinsel inançları en iyisi ve en doğrusu olarak niteleyip, başkalarının buna dönmesi ya da buna uyum göstermesi zorunluluğunu ileri sürenler var.

Bırakalım politik örgütleri, sosyal nitelikli kurumlarda bile böyle bir durumla karşılaşılınca, daha büyük toplumlarda ve başka topluluklarda pek çok noksanlık bulunması bugün için olağan görülebilir.

Dolayısıyla, gerek insanın gerekse toplumun daha çok yol alması, birçok engeli aşması, noksanlıklarını gidermesi gerekir.

***

İnsanın ve toplumun noksanlıklarının hiç giderilemeyeceğini, yanlışlıkların hiçbir zaman düzeltilemeyeceğini hatta şimdiye dek görülmemiş ve düşünülmemiş daha başka sakınca ve engellerin de çıkacağını ileri sürmek, olumsuz bir ön yargıdan başka bir şey değildir.

Böyle bir ön yargı, ilk bakışta gerçekçiymiş gibi görünse bile aslında tarihi yadsımak demektir. Olsa olsa bireyin gerek kendisine, gerekse başkalarına karşı olan güvensizliğini yansıtır. Hem kendi öz eleştirisini yapamadığını hem diğer insanların yanlış tutum ve davranışlarına bakıp onlara özenmek ya da kapılmak suretiyle kendisini bireysel olarak olumsuz tutkulardan kurtaramadığını gösterir.

Elbette toplumsal düzeyde evrim, önce bireysel evrimi gerekli kılar.

Peki ne yapmalıyız?.. İşimizi gücümüzü bırakıp, kollarımızı sıvayıp, bir ideal toplum düzeni kurmaya mı girişmeliyiz?

Ne iyi olurdu!

Ancak bunun nasıl yapılabileceğini, nasıl bir yöntem uygulanması gerektiğini bilmeden, plansız ve programsız olarak işe girişecek olursak, başarı şansımız yoktur. Boşuna çabalamış ve zaman harcamış oluruz.

İdeal toplum düzeninin kurulabilmesi hiç de yazıldığı ve söylendiği kadar kolay bir iş olmasa gerek.

Önce sorunların ve engellerin iyice anlaşılarak ortaya konulması, sonra da sorunların çözümlenip engellerin giderilebilmesi için aşamalı bir çalışma yapılması gereklidir.

Bu ise hayli uzun zaman alacak, durmadan ve dinlenmeden, yılmadan ve usanmadan, üstelik sonucunun ne denli olumlu ya da olumsuz çıkacağını da bilemeden, sabırlı ve dirençli, sürekli bir çaba harcamayı gerektirecektir.

Bu nedenle, şimdilik bir ideal toplum düzeninin gerçekleştirilebilmesini geleceğe bırakıp, çağdaş hatta "güncel", doğrudan sonuca yönelmeyi öngörenlerce "palyatif" olarak bile nitelenebilecek çalışmalara girişmek çok daha uygun olur.

Bunlar çözümlenince diğerlerine de sıra gelir.

Eğer böyle bir tutum ve yöntem benimsenecek olursa, yapılması gereken ilk iş gereksinmelerin (ihtiyaçların) belirlenmesidir. Bunlar ise, öncelikle, gelecekte karşılaşılması olası gereksinmeler değil, günümüzde noksanlığı açık seçik görülen gereklilikler olmalıdır.

Çağdaş Gereksinmeler

Tüm insanları ve tüm toplumları içeren, bu bakımdan "uluslararası" değil "evrensel" nitelikli bir ideal toplum düzeninin kurulabilmesi için, önce böyle bir düzenin oluşmasını engelleyen etkenlerin belirlenmesi, bundan sonra da ortadan kaldırılması gerekir.

Bu tür etkenleri belirlerken herkes kendine göre farklı bir sıralama yapabilir.

Fakat bunların birtakım ortak yanları vardır. Bunlar, "insanları birbirlerinden uzaklaştıran, toplumları birbirlerinden koparan, insanların ve toplumların birbirleriyle çatışmalarına neden olan aykırılık ve karşıtlıklar" olarak özetlenebilir. Böyle aykırılık ve karşıtlıkların belirlenmesinde görüş birliğine bile varılabilir.

Çağlar boyunca insanları ve toplumları birbirlerine karşıt duruma getirmiş, çağımızda da öyle olmayı sürdüren en önemli ayrılıklar arasından öncelikli olanları seçilirse, şunlar sayılabilir:

- Din ve mezhep ayrılıkları;
- Irk ve soy farklılıkları;
- Ülke ve ulus ayrılıkları;
- Düşünce yapısı ve yaşam biçimi farklılıkları.

Bunlardan sonuncusunu biraz ayrıntılarına girerek açalım.

- Politik rejim benimseyişleri ve görüş farklılıkları;
- Sosyal sınıf farklılıkları;
- Ekonomik düzey farklılıkları;
- Gelenek ve görenek farklılıkları;
- Eğitim ve kültür farklılıkları.

Tüm bu ayrılıkların ve farklılıkların giderilmesinin amaç edinilmesi ne anlama gelmelidir?

İşte bu sorunun yanıtı çok önemlidir. Çünkü bu noktadaki bir uyuşmazlık ya da yanlış anlama, bundan sonrasını karmaşaya hatta çıkmaza sokar.

Burada "ayrılıkları ve farklılıkları ortadan kaldırmak" sözü ile *"ayrılık ve farklılıklardan doğan aykırılık ve karşıtlıkları tümüyle yok etmek"* sözünün özdeş olmadığına çok dikkat etmek, bunu iyi kavramak gerekir.

Ayrılık ve farklılıkları ortadan kaldırmanın belirgin iki yöntemi vardır:

a) Bir tekini tutup diğerlerinin hepsini yok etmek;

b) Hepsini bir başka bütün içinde birleştirmek.

Tarih boyunca böyle bir amacı benimseyen, toplumlarını bu amaçla peşlerinden sürükleyen birtakım önderler çıkmış, bu bağlamda birçok fanatik ülkü ve doktrin oluşturulmuştur.

Ne var ki, böyle bir yaklaşımla donatılmış bir amaç hiçbir zaman insanlara barış ve mutluluk sağlayamamıştır. Aksine, kendilerine özgü olmayı, öz niteliklerini korumayı, başkalarından farklı kalmayı yeğleyen insanlar ve toplumlar arasındaki çatışmaları körüklemiştir.

Dolayısıyla, ne yazık ki bunlar aykırılık ve karşıtlıkların daha da belirginleşip kökleşmesinden başka bir işe yaramamıştır.

Ayrılık ve farklılıklardan doğan aykırılık ve karşıtlıkları yok etmek ise var olan **tüm ayrılık ve farklılıklara karşın birlik ve beraberlik kurabilmek** demektir.

Bu tutum "seçici" değil, birleştirici ve uzlaştırıcıdır. Kaba güç ve baskıyla oluşturulamaz. Tolerans, sevgi, anlayış ve saygı üzerine kurulur.

Savaşım (Mücadele)

Çağdaş gereksinmelerin karşılanması, savaşım içine girmeyi gerektirir.

Burada bir çelişki yok mu?

Bir yandan kaba güç ve baskıya karşı çıkarken, toleranstan, sevgiden, anlayıştan, saygıdan söz ederken, diğer yandan savaşım içine girmek gerektiğini belirtmek birbirine ters düşmez mi? Bunlar nasıl bağdaştırılabilir?

Çelişki yok... Burada kullanılmış kavramlar arasındaki bağdaşma, sözü edilen savaşımın niteliği betimlenince kendiliğinden belirir.

Bu savaşım, bireylere ya da toplumlara hatta zümrelere karşı çatışma içeren bir kavga değildir. Bilgisizliğe, kör inançlara, insanı olduğu yerde kalmaya tutsak eden dogmalara, olumsuz tutkulara, tek yanlı fanatik düşünü ve eğilimlere karşı bir eylem, bir direnmedir. İnsanları ve toplumları bölen, aralarını bozan, onları birbirlerinden ayırıp birbirlerine düşüren etkenlere yöneliktir.

Bu savaşım, çağdaş gereksinmeler bakımından kaçınılamaz, âdeta zorunlu denilebilecek bir uğraşıdır.

Savaşım, edilgin (pasif) kalmamayı, olduğu yerde çakılıp salt gözleyerek beklememeyi, etkin (aktif) olmayı gerektirir.

Bu olmazsa, amaçlar salt istem ve düşünülerde kalmaktan, birer "tasarım" olmaktan öteye gidemez.

Söz konusu savaşımı üç aşamalı olarak düşünebiliriz:

1. **Bireysel aşama:** Bu aşamada birey, her şeyden önce kendi kendisiyle bir savaşım içine girmelidir. Kendini sözü edilen noksanlıklardan ve her türlü olumsuzluktan arındırmalıdır.
2. **Açılımsal aşama:** Kendini olabildiğince yetiştirmiş ve geliştirmiş olan birey, henüz "yetkin" olmasa da başkalarına yönelebilmek bakımından kendini yeterli gördüğünde, amaçlarını çevresindeki diğer insanlarla da paylaşmalıdır. Kurumsal savaşıma girişmek üzere başkalarıyla güçlerini birleştirmeli, hazırlanmalıdır.
3. **Kurumsal aşama:** Aynı amacı benimseyerek bu doğrultuda güçlerini birleştiren bireyler, toplu çabalara girişmelidir.

Tarih boyunca birçok kurumda böyle bir savaşıma girişildiği, ancak belirgin bir başarı sağlanamadığı ya da başarıların pek sınırlı bir düzeyde kaldığı, bunun üzerine dağılma oluştuğu görülmüştür.

Bunun nedeni bellidir:

Çoğu kurumlar, bu savaşımın birbirini izlemesi gereken ilk iki aşamasının zorunluluğunu göz ardı etmiş, savaşıma doğrudan kurumsal boyutta girişmiştir. Kurum kendi varlığını sağlayan bireylerin yeterince olgunlaşmasını beklememiş, ortak amaç doğrultusunda yapılacak olan çalışmanın bunu zaten sağlayacağını sanarak yanılgıya düşmüştür. Yetişmesi gereken bireylerin aynı kurumda kendilerinden önce yer alan başkalarını örnek alıp tutum ve davranışlarını buna göre düzenlemeleri öngörülerek, paylaşım ve dayanışmaya yeterince önem verilmeyince, hiçbir başarı sağlanamamıştır.

Din ve Mezhep Ayrılıkları

Amaç, dinleri ve mezhepleri yok etmek, bunların yerine tanrıtanımazlık ya da inançsızlık yerleştirmek olmamalıdır.

Tüm din, mezhep ve inançları birleştirip içlerinden bir tekinin kanatları altında ya da yeni bir çatı altında toplamak da olmamalıdır.

Akıl ilkeleri öncelikli tutulmalıdır ama buradaki amaç Auguste Comte'un önerdiği gibi başlı başına yepyeni bir "akıl dini" kurup bunu tüm dünyaya yaygınlaştırmak da olmamalıdır.

Böyle görüşleri savunup bunların gerçekleştirilmesini amaç edinmek, ne yazık ki, aykırılıkları iyiden iyiye zıtlaşmaya dönüştürür.

İnançları, dinleri ve mezhepleri kötülemek, tümünün üzerinde olmak üzere daha iyi ve daha yetkin bir din ya da inanç sistemi kurmaya girişmek, ortaya konulan soruna çözüm değildir.

Bu konudaki amaç şöyle belirtilebilir:

"İnsanlar arasında inanç, din ve mezhep ayrılıklarının değil, bundan doğan karşıtlıkların giderilmesi; bundan ötürü insanların ve toplumların çatışmalarının önlenmesi."

Bu konu biraz daha açılınca, ortaya şöyle öneriler çıkar:

- Herkes kendi Tanrı inancında, kendi dinsel görüşlerinde, kendi tapınma yöntemlerini seçmekte tümüyle serbest ve özgür olmalıdır. Bu konuda vereceği karar bakımından hiç kimsenin etkisi ya da baskısı altında kalmamalı, kendi özgür buyrultusunu kullanabilmelidir.
- Hiçbir inanç, din ya da mezhep bir diğerinden daha iyi, daha doğru ve daha üstün tutulmamalıdır.
- Gerekçesi her ne olursa olsun, hiçbir din ve inanç bir diğerine oranla daha kötü ve aşağı da görülmemelidir.
- İnançlılar ve dindarlar, inançsız ya da dinsiz olanları, kendi benimseyişleri uyarınca "noksanlık" sayılan bu niteliklerinden ötürü kınamamalı, kötü görmemelidir. Beri yanda, herhangi bir tanrı inancı olmayanlar ile hiçbir dine bağlanmayanlar da, inanç sahibi insanları ve dindarları küçümseyip onları alaya almaya kalkışmamalıdır.
- Hiç kimse başkalarına inanç saldırısında bulunmamalı, dinsel inançları ve tapınma yöntemleri farklı olduğu ya da kendince uygun olmadığı için onlara saygısızlık etmemelidir.
- Birtakım kişi, zümre ya da kurumlar, kendilerini Tanrı ya da "tanrısal değerler" adına hareket etmeye yetkili görmeye kalkışmamalıdır.
- Tanrı inancının ve dinin, birtakım bireysel ya da zümresel tutkuların doyuma ulaştırılabilmesi için, hele çıkar elde etme uğruna araç edilmesine engel olunmalıdır.
- Hiçbir insanın üzerinde, "en doğru" olduğu ileri sürülen birtakım belli inançları edinmesi için baskı kurulmamalıdır. Bu konuda yeterince bilgili olmayanlar, noksanlarını giderebilmeleri için bilgilendirilmelidir ama hiç kimse mutlaka bir inanç edinmesi ya da önceki inancından dönmesi için zorlanmamalıdır.
- Herkese inançlarında tümüyle özgür olma hakkı tanınmalıdır. Her insan kendi vicdanıyla baş başa bırakılmalıdır.

Bu öneriler ve benzerleri, çoğu dinci kişi ve çevrelerce hiç de onaylanmaz ve uygun görülmez.

Hele din ve inanç aracılığıyla çıkar elde edenlerin ya da tutkularının doyumunu sağlayanların hiç işine gelmez.

Çünkü bu tür öneriler, bireylerin "din ve inanç" konusunda hem akıllarını hem buyrultularını kullanabilmeleri gerektiğini benimsemektedir.

***

Şu iki kavramı birbirine karıştırmamak, özdeşleştirmemek gerekir:

Biri "dinci", diğeri "dindar".

Dindar insan, kendi dinine bağlı, onun gerektirdiği tapınma uygulamalarını olabildiğince eksiksiz doğru bir biçimde yerine getiren insandır.

Buna pek bir diyecek olmaz. Herkesin dini, inancı kendinedir.

Dinci insan ise, dini her şeyden üstün ve öncelikli tutandır.

Oysa insanın yaşamında din, ancak inanç gereksinmesinin toplumsal bir boyuta varmış olması, toplum içinde aynı inançların tapınma yöntemleriyle birlikte paylaşımıdır.

Din ve inanç konusundaki ayrılık ve farklılıkların herhangi bir karşıtlık ya da çatışmaya yol açmaması, yalnızca toleransla, sevgiyle ve saygıyla sağlanamaz. Bu konuda duygusal yaklaşım yeterli değildir. İnsanın aklını ve bireysel buyrultusunu kullanabilmesinin de gereği vardır.

Din ve İnançlara Karşıtlık

Dinlere ve dinsel inançlara kökten karşı olanlar şöyle bir görüşü savunur:

"Dinler, mezhepler, farklı tanrı anlayışları, çok ya da tek tanrıcı inanışlar ve diğer dinsel görüşler, insanları ve toplumları birbirlerinden ayırmış, bölünmelere neden olmuştur. Hepsi de birleşmeyi ve bütünleşmeyi önerip amaçladıklarını ileri sürmüş ama tersine, insanlar ve toplumlar arasında cepheleşmelere yol açmışlardır."

Bu görüşte bir yanılgı var.

Aslında sözü edilen olumsuz sonuçlar dinlerin saf kendiliklerinden ileri gelmekte değildir. Kusur ve yanlışlık, kendi dinsel dogmalarına körü körüne bağlanıp olasıya bağnazlıkla diğerlerine yüklenenlerdedir.

İnsanların ya da birtakım insan topluluklarının kusur ve yanılgıları, soyut olarak kurumlara mal edilemez. Suçlanması gereken dinler ve inançlar değil, onları yanlış uygulamış ya da kötüye kullanmış olan insanlardır.

"Tanrı adına", "din uğruna" diyerek kendi din ve inançlarından olmayan insanları kırmaya ve ezmeye kalkışanların, başka insanları kötüleyip kırdıranların var olması, ne genel olarak "din" kavramının ne de özel olarak herhangi bir dinin noksanlığını ya da yanlışlığını gösterir.

Kötülük, noksanlık ve yanlışlık, özgün dinlerde ve inançlarda değildir; dini ve inancı kendi çıkarları doğrultusunda ya da bireysel tutkularını doyuma ulaştırıp egemenlik sağlamak için kullanan, bu amaçla dini ya da inancı başkalaştıran, giderek yozlaştıran insanlardadır.

İnanç saldırıları savaş ve kırımlarla bitmemiştir. Kendi din ve inançlarıyla uyuşmayan her insanın öldürülmesini, onların ardından gelebilecek kuşaklarının bile şimdiden yok edilmesini öngören, buna karşın kendi niteliklerini bir "din" olarak gösteren örgütler bile çıkmıştır.

İnsanların dinsel inançlarının yok edilmesi ya da tümünün tek bir çatı altında aynılaştırılması yoluyla tüm toplumlara yaygın bir ideal birlik sağlanamaz. Bu hiç kimseyi mutlu etmez. Bu nedenle bir insanlık ülküsünü amaç edinen hiçbir sosyal kurum, böylesine bir tutum ve yaklaşıma karşı sessiz ya da yansız ve tepkisiz kalmamalıdır.

***

Dinleri, inançları ve tapınma yöntemleri her ne ve her nasıl olursa olsun, bireylerin birbirlerini sevmemeleri ve birbirlerine kucak açmamaları için İNSANLIK adına gösterilebilecek hiçbir neden yoktur.

Buna yol açan asıl nedenler bambaşkadır.

Sosyal, ulusal, özellikle ekonomik nedenler, geniş halk kitlelerini oluşturan insanların duygularıyla oynanarak dinsel ve inançsal olmaya dönüştürülmüştür.

Geçmişte bu tür bir neden vardı ama haksızdı; bugün yoktur.

Gelecekte de olmamalıdır.

Irk ve Soy Farklıkları

Tarih boyunca, belli bir ırkın ya da soyun diğerleri arasında üstün ya da seçkin olduğunu ileri sürenler, üstelik bunu zorla kabul ettirmeye kalkışanlar çıkmıştır.

Bu tür fanatik görüşlere dayanan kıyımlar 20. yüzyılda bile açık seçik bir şekilde görülmüştür. İnsanlara çektirilen acı ve uygarlıklara verilen zararlar, tarihin kanlı yaprakları arasındaki yerini almıştır.

20. yüzyılda görülmüş hatta günümüzde bile yer yer görülmekte olan bir diğer saplantı ise, belli bir ırk ya da soyun hor görülmesi, aşağılanması, olanak bulunsa yok edilmesine çalışılmasıdır. Bu yüzden, aslında hiçbir topluma hiçbir yarar sağlamayan, ardında ancak gene acı ile "kan davası" benzeri öç alma duyguları bırakan, toplu kıyımlara varan, vahşet dolu sahneler yaşanmıştır, yaşanmaktadır.

Belli bir ırk ya da soydan olanların başka ırk ya da soylardan olanlar üzerinde üstünlük taslaması, hele egemenlik kurmaya girişmesi, insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesine engel olan etkenlerin başında gelir.

Bir ideal insanlık ülküsünün gerçekleştirilmesini amaç edinenler, ırk ve soy ayırımcılığına karşı çıkmaları gerektiğini çok iyi bilmelidir.

Bilmekle de kalmamalı, başkalarına da anlatmalı, onların da bu gerçeği kavramalarına ellerinden geldiği ölçüde yardımcı olmalıdırlar.

Hangi ırktan ve hangi soydan olursa olsun, her insan salt "insan" olarak görülmeli, insan hakları bakımdan diğerine eşit sayılmalı, eşit tutulmalıdır.

Çünkü gerek bireysel değerleri gerekse dünya nimetlerinden pay almaları bakımından, her insanın bir diğerine eşit oluşu doğal bir yasadır.

Kendi ırk ya da soyunu diğerlerinden üstün, başkalarını ise hor görmek ancak sevgisizlik ve doyumsuzluktan ileri gelir. Dolayısıyla bu tutum açıkça "aşağılık duygusu" (inferiorite kompleksi) olarak nitelenebilir.

Belli bir ırk ya da soyu kötülemek, o ırk ya da soydan olanlara eziyet ederek acı çektirmek ise, "insan sevgisi"ne varamayışın hatta insanca bir tutum ve davranıştan payını alamamış olmanın göstergesidir.

Bazı zaman belli bir ırktan ya da soydan olan bir toplumun kendini diğer toplumlardan soyutlamaya çalıştığı, kendi kendini yüceltip üstün gösterme kaygısına kapıldığı hatta başkalarına karşı âdeta saldırgan bir tutum bile takındığı görülür.

Bu tür bir tutum ve davranışın kökeninde yer alan nedenler araştırılınca, çoğu kez şöyle bir tablo ile karşılaşılır:

O toplum aslında ayırımcı değildir. Onu başkaları, aşağılayarak ve ezmeye çalışarak bu tarz bir tutum takınmaya âdeta zorlamıştır.

İnsanların ırk ve soy farklılıklarından kaynaklanan karşıtlık ve aykırılıkların giderilmesi, bu konuda tarih boyunca sergilenmiş olumsuzluklara bir son verilmesi demektir. İnsanların birbirlerini sevmesi ve hakları bakımından birbirlerini eşit tutmaları için, önce ırkının ve soyunun ne olduğuna bakıp buna göre bir değerlendirme yapmamaya alışmalarını sağlamaktır.

Bu konuda yine sosyal ve kültürel nitelikli kurumlara önemli görev düşer. Ne yazık ki, günümüzün bu tür kurumlarından birçoğu, henüz kendilerini bile kendi bünyeleri içinde ayırımcılık yapmaktan kurtaramamış, gerçekten "çağdaş" olarak nitelenebilecek bir kimlik edinememiştir. Etkinlikleri de doğal olarak kendi çağın gerisinde kalmış kimliklerine uygun biçimde sürmektedir.

Eğer sosyal ve kültürel nitelikli kurumların, özellikle sivil toplum örgütü niteliği taşıyanların kamuoyu üzerinde önemli bir etkisi varsa, önce kendi içlerinde "ayırımsızlık ilkesi"ni içtenlikle benimsemeleri gerekir. Kurumlar ve örgütler, tüm üyeleriyle bir bütün olarak böyle bir ilkeyi benimserlerse, bunun toplumlara yansıtılması çok daha kolay, çok daha başarılı olur.

Ülke ve Ulus Ayrılıkları

Bir insanlık ülküsünün gerçekleşmesi bakımından çağdaş gereksinmelerden söz ederken, konu ülke ve ulus ayrılıklarından kaynaklanan karşıtlıklara geldiğinde, önce **"evrensellik"** olarak anılabilecek bir ilkenin üzerinde durmak gerekir.

Kimileri, özellikle "fanatik" olarak nitelenebilecek türde aşırı ulusalcılar yani şövenist milliyetçiler, "evrensellik" sözcüğünden ve bununla bağlantılı konulardan hiç hoşlanmaz. Bundan nefret ettikleri bile söylenebilir.

Bunun nedeni, salt kendi uluslarını bilinçsizce başka uluslardan üstün tutma yanılgısına kapılmamışlarsa, evrenselliğin ne olduğunu bir türlü anlayamamaları, anlasalar da kendi yaklaşımları uyarınca anlamazdan gelmeleridir. Bu ilkenin "tüm ulusal değerleri yitirip ülke sınırlarını ortadan kaldırmak" demek olduğunu ileri sürerler.

Oysa evrensellik, ülke ya da ulus sınırlarını ortadan kaldırmak değildir.

Bunun ulusal duygu ve eğilimlere herhangi bir karşıtlığı da yoktur.

Evrensellik, tüm ülkeleri bir *"dünya devleti"* denilebilecek biçiminde tek bir çatı altında toplamak da değildir.

Gerçi tarihte görülmüş olduğu üzere günümüzde de bu tür amaçlar peşinde koşan sosyopolitik ya da doğrudan salt politik nitelikli örgütler vardır. Fakat bu tür örgütlerin temel niteliği "evrensellik" olarak nitelenemez.

***

Karşıt görüşleri olan kişiler arasındaki bir tartışmanın amacı herkesin kendi görüşünü diğerlerine kabul ettirmek değil, karşılıklı görüş alışverişiyle doğruları bulmak, en azından yaklaşmak olmalıdır. Bu nedenle de tartışmaya başlamadan önce kişiler arasındaki olası "kavram uyuşmazlığı" giderilmelidir. (Bunu da bana Rahmi Baba öğretmişti.)

Kavram uyuşmazlığının giderilmesi, bir kavramın kullanımında herkesin ille de aynı şeyi anlamasının sağlanması demek değildir. En iyisi budur ama herkesin bir kavramın kullanımıyla neyi anlatmak istediğinin karşılıklı olarak açıkça bilinmesi yeterlidir.

Aksi takdirde bir konuyu tartışanlar birbirlerinden farklı şeylerden söz ederken birbirlerini gerektiğince anlayamaz. Tartışma âdeta bir ağız dalaşına dönüşür. Herkes salt kendi görüşlerinin doğruluğunda diretecek olursa, uyuşma olanağı ortadan kalkar.

Dolayısıyla, benim de önce "evrensellik" terimini ne anlamda, hangi kapsamda kullandığımı açıklamam gerekiyor. (Siz buna katılmayabilirsiniz ama bu ortamda, karşı karşıya gelip görüşmediğimiz sürece bunun çaresi yok.)

***

Bana göre evrensellik, tüm evrene ilişkinlik ya da tüm evrene yaygın olma durumudur. Evrenin hiçbir yanını bir diğerinden ayırt etmemektir. Kapsamının böyle oluşuna karşın, "insanlık" söz konusu olunca "evren" sözcüğü burada fiziksel değil, sosyal bir nitelik taşır; "dünya" ile özdeşleşir. Çünkü başka dünyalardaki olası yaşama ilişkin bilgilerimiz yetersizdir.

Bu nedenle evrensellik kavramı "yeryüzüne yaygın" ya da "dünyanın hiçbir yanını bir diğerinden ayırt etmeyen" anlamına gelmek üzere kullanılır. Bunun ulusal ya da toplumsal değerlere bir karşıtlığı yoktur.

Bu kavram ile "uluslararasılık" (enternasyonellik) ya da "beynelmilellik" aynı şey değildir.

***

Çağımızda, çoğu ülkelerin komşularıyla olan siyasal sınırı doğal değil yapaydır. Birçok ülke arasındaki siyasal sınır, harita üzerine insan eliyle çizilmiştir. Çoğu kez birtakım savaşların sonucunda taraflardan birinin elde ettiği ya da terk etmeye razı olmak zorunda kaldığı toprakların alışverişiyle yani öncelikle ekonomik etkenler gözetilerek belirlenmişlerdir.

Bu tarz sınır belirlemelerinde, her iki tarafın da gönüllü olarak uyuştuğu pek ender bir olgudur. Çoğu kez, sınırın hemen berisindekiler ile ötesinde yaşayan insanların dilleri, töreleri, gelenekleri, kültürleri hemen aynı ya da pek benzer nitelikler taşır. Bu kadarla kalmadığı, sınırın aileleri bile böldüğü görülür.

Sınır belirlendikten sonra iki komşu ülke siyasal bakımdan birbirlerine yıllarca düşman olup diş bileyebilir hatta her ikisi birden yeni kuşaklarını kendi ulusal görüş ve eğilimlerine uygun bir tarzda diğer ulusa karşıt ön yargılarla doldurarak yetiştirmiş olabilir.

Buna karşın sınırın yakınlarında yerleşik halkın öz nitelikleri pek önemli değişime uğramaz. Bu benzerlik kırsal kesimlerde daha da belirgindir. Bu da sınırın oraya yapay olarak konulmuş bulunduğunun göstergelerinden biridir.

Siyasal sınırların belirlenmesinde yer yer o bölgenin coğrafî özellikleri kullanılır. Oysa bir nehrin iki yakasında ya da bir dağın bu yanıyla öte yanında yerleşmiş insanların yaşam tarzları birbirlerinden çok farklı değildir. Bir siyasal sınırın, yaşam tarzları birbirlerinden çok farklı olan toplumların yerleşim bölgelerinin birbirlerinden kesinlikle ayrıldığı noktaları birleştirerek saptanması pek enderdir.

İki ülke arasındaki siyasal sınır, çoğu kez başka ulusların yeğlemesine dayanarak belirlenmiştir. Yer yer cetvelle çizildiği belli düz hatlar bile görülür. Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası buna güzel bir örnektir.

Sınırlar, birçok ortak değeri paylaşmakta olan, aslında tek bir toplum, bir bütün olması gereken insanları bölmektedir.

Bu zorlayıcı bölmelerin kaynağında ya politik, ya ekonomik ya da hem politik hem ekonomik nitelikli bir egemen olma ve çıkar elde etme eğilimi, **"emperyalizm"** vardır.

Tüm bunlara karşılık, birçok ülkede gerek dilleri, gerek gelenek ve görenekleri, töreleri ve kültürleri apayrı insanlar yani birbirlerinden farklı yaşam tarzları olan toplumlar aynı bayrak altında, aynı ulusallık bilinciyle, aynı ulusal değerleri paylaşarak, barış içinde yaşamaktadır.

Birçok yerde birbirlerinden birer siyasal sınır ile ayrılmış olan ülkelerin halkları arasında hiçbir sorun yoktur.

Demek ki, ülkeler arasındaki siyasal sınırların, herhangi bir insanlık ülküsü ile bağlantısı kurulamaz.

Bir insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesi bakımından ne bu sınırların ortadan kaldırılması, ne yerlerinin daha uygun kriterlere göre değiştirilmesi ne de yenilerinin belirlenmesi gerekir.

***

Ulus, yapısı bakımından yüce bir toplumdur. Ulusun yüceliği evrensellik tutum ve eğiliminde yadsınmaz.

Ulusallık bilinci konusunda fanatik (bağnaz) tutumlarla uğraşmak, tek yanlı ve ön yargılı ulusçuluk eğilimleri yerine bilinçli bir ulusallık tutumunun yerleşmesine çalışmak gerekir.

Çünkü sırf haritalardaki çizgilerle birbirlerinden ayrılmış, birbirlerinden ayrı yaşamak zorunda bırakılmış, aslında hiçbir alıp veremeyecekleri olmayan, iyi geçinmemeleri için hiçbir akılcı neden bulunmayan insanların birbirlerine düşman olmaları için İNSANLIK adına geçerli sayılabilecek hiçbir neden olamaz, hiçbir haklı gerekçe gösterilemez.

Bir insanlık ülküsü bakımından ne gibi önerilerde bulunmak olanağının bulunduğunu düşündüm.

Şunları sıraladım:

- Uluslar birbirlerini kıskanmasın ve birbirlerine haksızlık etmesin.
- Hiçbir ulus kendini ötekilerden üstün görmesin. Gerek politik gerekse ekonomik bakımdan güçlü olan zayıf olanı ezmeye kalkışmasın.
- Gelişmiş ve ilerlemiş uluslar, yeterince gelişememiş ve geri kalmış olanların kalkınmasına herhangi bir art niyet gütmeksizin destek olsun.
- Uluslar hep birlikte barış içinde yaşayıp aralarında karşılıklı sevgi ve saygıyla pekişmiş bir dayanışma kursun. Hep birlikte evrimsel doğrultuda ilerlesinler.

Düşünce Yapısı ve Yaşam Tarzı Farklılıkları

Her politik görüş ve sistemin hem iyi hem de noksan yanları bulunabilir.

Hiçbir politik görüş ya da sistem "tüm uygarlık tarihi boyunca görülmüş olanların en iyisi ve en doğrusu" olarak nitelenemez.

İnsanların, kendi politik görüşlerini başkalarına da benimsetmek ve daha yaygın bir biçimde uygulanmalarını sağlamak için çalışmaları baştan sona yanlış olsa da hoş görülebilir. Fakat politik görüşleri karşıt olan kişi ya da toplulukların bundan ötürü birbirlerine saldırmaları birbirlerini kırmaları ve yıpratmaları onaylanamaz.

Birbirlerini yalnızca düşünüde değil yaşamda da yıpratmaya, yıkmaya hatta yok etmeye kalkışmalarının birtakım nedenleri, gerekçeleri gösterilebilir ama tüm bunların İNSANLIK adına hiçbir haklılığı olamaz.

Herhangi bir politik görüş çok noksan ve çok yanlış olabilir. Beğenilmeyebilir ve benimsenmeyebilir. Buna karşın kendi göreli (rölatif) bakışı açısından bir "haklılık" taşıyabilir. Dolayısıyla, saygıyla karşılanmalıdır.

İnsanın toplum halinde yaşamaya başlamasından günümüze dek süregelmiş sosyal sınıf ve ekonomik düzey farklılıkları, çeşitli çatışmalara neden olmuştur. Bunları ortadan kaldırmaya kalkışmak, boşuna ve anlamsız bir çabadır.

Tarihte bunu zorla, baskı uygulayarak hatta kaba güç kullanarak yapmaya kalkışanlar çıkmıştır. Onlar da belki bir süre için başarılı olabilmiş ama insanın temel yapısına aykırı olarak kurdukları yapay sistemi uzun süre yaşatmayı başaramamışlardır.

"Sosyal sınıf" kavramını yok etmek, tüm insanları aynı ekonomik yaşam düzeyine getirmek, olmayacak bir iştir. Çünkü insan, amaçları, duyguları, istemleri, emelleri, hırsları, tutkuları olan bir varlıktır. Bunların bulunmadığı bir nesne, bir mekanik araç, bir robot değildir.

Üstelik toplumlarda birbirlerinden yer yer farkları olan sosyal sınıfların bulunuşu, ekonomik düzey ve yaşam tarzları bakımından insanlar arasındaki eşitsizlikler, bir insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesine engel değildir.

Ancak önemli bir engel vardır. Bu da, ayrı sosyal sınıflardan olan ya da ekonomik düzeyleri birbirlerinden çok farklı, yaşam tarzları da birbirlerinden çok değişik insanların birbirlerine bakış, birbirlerini değerlendiriş, birbirlerini yargılayış biçimidir. Değiştirilmesi, giderilmesi gereken işte budur.

Her insan, hangi sosyal sınıftan, hangi ekonomik düzeyde olursa olsun, diğerleriyle eş değer ölçüde sevgiye ve saygıya yaraşır.

Önemli olan insanların bunu içtenlikle duyumsayarak benimsemesidir. Kentlinin köylü, işverenin işçi, zenginin yoksul ile eşit tutulmasını yasa kitaplarında yazarak ya da sözde kalmak üzere değil, güncel yaşamda uygulamak üzere gözetilmesini sağlamaktır.

Aynı konu insanlar arasındaki eğitim ve kültür farkları, düşünme tarzı ve töreler, benimsenen gelenek ve görenekler için de geçerlidir.

Hiçbir insan gerek öznel gerekse toplumuna özgü gelenek ve görenekleri nedeniyle yadırgama görmemeli, kötülenmemeli, kınanmamalı, hele hiç alaya alınmamalıdır.

Bu bakımdan tek onaylanamayacak olan şey, kör inanç ya da batıl saplantılardır.

Çünkü bunlar hem bilime hem de akıl ilkelerine aykırı düşer; insanı ve giderek toplumu evrimsel doğrultuda ilerlemekten alıkoyar.

Ancak bugün birer kör inanç biçimine dönüştürülmüş olan her eğilimin kökeninde aslında deneyimden kaynaklanan mantıklı bir gerekçe yatar. Hele genellikle "atasözü" (darbı mesel) olarak anılan birtakım deyişleri dikkatle inceleyecek olursak, bunu kolayca kavrarız.

Bir söz yerine bir edim üzerine kurulu iyi dilek ve önerilerin, çağlar içinde zamanın aşındırmasıyla asıl gerekçeleri unutulmuş, bunların temelinde yer alan gözlem ya da deneyime dayalı bilgi birikimi yitirilmiştir. Sadece uygulama, nedeni bilinmeksizin kalakalmış, korunması sürdürülmüştür.

Bunlar sonradan yozlaştırılmış, giderek birer kör inanca dönüştürülmüştür. Kaynaklarındaki mantıklı gerekçeler bulunup çıkarılacak olursa, böyle bir edim bir kör inanç olmaktan çıkar, sadece bir "görenek" olur.

Daha önce bunun bazı örneklerini vermiştim.

***

Çağımızda bir insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda sözkonusu gereksinmelerden biri, bilgisizliğin yok edilmesidir.

Buna kimse karşı çıkmaz.

Gerçi hiç kimse görünüşte bilgisizliği savunmaz ama geniş halk kitlelerinin bilgisizliğe tutsak edilmiş olması, bireysel ya da zümresel çıkarlarını öncelikli tutanların işine gelir.

Böyle olunca bilgiyi sadece kendilerine mi saklarlar?

Hayır; bilgiyi önemsizleştirir hatta gereksizleştirirler.

Üstelik toplumlardaki tüm bireylerin, âdeta işlevleri tıpatıp aynı olan makine parçaları gibi aynı eğitimden geçmiş olmaları, baştan sona aynı bilgi ve kültür düzeyine erişmiş bulunmaları beklenemez.

Önemli olan, eğitim ve kültür düzeyleri bakımından yetersiz kalmış olan kişilerin ve bu gibi kişilerin çoğunlukta olduğu toplulukların herhangi bir şekilde hor görülmemesi, aşağılanmamasıdır. Özellikle böyle bir durumdan yararlanmaya çalışılmaması, buna kalkışanların engellenmesidir.

İnsanlar, sırf gelenekleri, görenekleri, töreleri ve anlayışları farklı olduğu için birbirlerinden uzaklaşmamalıdır. Birbirlerini tanımaya ve anlamaya çalışmalıdırlar. Bunun için ise önce birbirlerine ilgi göstermelidirler. İlgi gösterilen bir insanı tanıma ve anlamaya çalışma, bilinçli sevgi bağı kurulmasının ilk basamağıdır.

Bu aşamaya varılınca, daha yüksek bir düzeyde olan insanlar, kendi bilgi, kültür ve olanaklarından başkalarını da yararlandırmanın, onları da kendi düzeylerine getirmek için çaba göstermenin tadına varır. Hele bu doğrultuda başarılı sonuçlar elde ederlerse, bunun vereceği nitelenemez, ölçüye gelmez, tanımlanamaz, olağanüstü düzeydeki mutluluğu yaşarlar.

Bireyler arasında ekonomik ve eğitim düzeyi bakımından eşitsizlik olsa bile bu olgu her insanın eş değer görülmesine engel değildir. Herkesin bunu böyle görmesine çalışılmalıdır. Bu insancı (hümanist) anlayışın her toplumda tüm insanlarca benimsenmesi, insanlık ülküsünün gerçekleşmesi doğrultusundaki çağdaş gereksinmelerden birinin özünü oluşturur.

Yöntemli Çalışmak

Sınırlı bir düzeyde de olsa, irdelemiş olduğum çağdaş gereksinmelerin karşılanabilmesi için ne yapılması gerektiğini düşündüğümde, gelişigüzel ve dağınık değil, belli odakları hedefleyen yöntemli (metodik) bir çalışmaya girişmek gerektiğini kavradım.

Bu çalışma, bu yolda ilerlemeyi engelleyen ve engelleyebilecek nitelikteki olumsuz etkenlerle didişerek bir savaşım vermeyi, onları saf dışı bırakmak için uğraşmayı da içerir. Bu hiç de kolay bir iş değildir. Üstelik sonuçları da kısa süre içinde alınamaz.

Kimi kurumlar, -özellikle sosyopolitik bir yapısı olanlar- bu amaçla toplu eylemler düzenler. Ancak bunlardan çoğunun, saf dışı bırakmak istedikleri engellere yenik düştüğü, amaçları doğrultusunda istedikleri tempoyla ilerleyememenin düş kırıklığına uğrayarak dağıldıkları ya da gösterdikleri etkinliklerden hoşlanmayan egemen güçlerce şu ya da bu şekilde ortadan kaldırıldıkları görülmektedir.

Tarihte bu olgu sayısız kez yinelenmiştir; günümüzde de yinelenmektedir.

Bu tür eylemsel girişimlerin, evrimsel bakımdan hiçbir yararı olmadığı söylenemez ama toplumsal boyutta ancak uzun süre içinde sınırlı bir yarar sağlanırken, bireysel boyutta hayli zararlı çıkılmaktadır. Kimi değerli insanlar, bu uğurda yaşamlarını bile yitirmek zorunda kalmaktadır.

Bazı kurumlar ise toplu eylemlere girişmemeyi yeğlemiştir.

Bundan ötürü toplu eylemde bulunan ya da bulunulması gerektiğini savunan diğer kurumlarca eleştirilirler. Önce kendilerini korumayı öngördüklerinden, "oportünist" olmakla suçlanırlar.

Ancak bu tür kurumlar, toplumların ve insanlığın yararına olmak üzere, bireysel olarak çalışacak ya da toplu eylemde bulunan diğer kurumlara katılacak kişilerin yetişmelerine önayak olur, böylece kurumsal bilinçlenmenin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Toplumların ve insanlığın genel yararına olan hemen her olumlu girişimde ve atılımda yer alan birçok önemli ve değerli kişi, -adları dünya çapında duyulmuş olsun ya da olmasın- bir insanlık ülküsünün gerçekleşmesini benimsemekle birlikte benimsediği yöntem uyarınca açık ve somut bir eylem göstermeyen birtakım düşünü kurumlarında yetişmiş, kendilerini o kurumların içinde yontmuş, yoğurmuştur. Bu kurumlardaki eğitim ve öğretimden yararlanmış, esinlenmiş, kendini geliştirmiştir.

Bazı kurumlar ise daha farklı bir yöntem benimsemiştir. İnsanlık ülküsünü benimsemekle birlikte, bunu "güncel gerçeklerle bağdaşmaz" (fantastik) olarak niteleyerek etkin girişimlerde bulunmayı yeğlemişlerdir.

Böyle bir çalışma yönteminin benimsenerek uygulamaya konması ise genellikle **"iyilik işlerinde bulunmak"** biçiminde yoğunlaşarak kendini gösterir. Hastaneler, bakım evleri, düşkünler için yurtlar, eğitim yuvaları açmak ve yürütmek gibi çalışmalar bu kapsama girer. Başka kurumlarda yetişerek insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesi doğrultusunda çalışmak üzere kendi kendilerini görevli sayan birçok aydın, öte yanda iyilik işlerinde bulunan kurumlarda da yer alıp üstlerine düşenleri yerine getirir.

Kuşkusuz iyilik yapmak, hayır işlemek, yoksul ve düşkünlere yardımcı olmak, hasta ve bakıma gereksinme duyanlara el uzatmak, acıları dindirmek, çevreye ve topluma somut katkılarda bulunmak birer "insanlık görevi" sayılır.

Hele bu tür girişim ve hizmetlerin hiçbir karşılık beklemeden yapılması, bunları ululaştırır, yürütenleri ve katkıda bulunanları da yüceltir.

Ancak güncel bir nitelik taşıyan bu tür çalışmalardan elde edilecek olan olumlu sonuçlar, insanlık adına sürekli ve kalıcı değil, sadece yaşayan insanlar için geçerli ve geçicidir.

Geçici oluşları, bu gibi işlerin değer taşımadığı, yapılmalarına gerek olmadığı anlamına gelmez. Aksine, bunlar çok değerli ve gereklidir. İnsan için bireysel boyutta da olsa yapılan her hizmet ve her katkı, ilgili toplum için de, genelde insanlık için de önemli ve yararlıdır.

Çünkü insanlık bir bütün olarak toplumlardan oluşur; her toplumu oluşturan da bireylerdir. Çalışmaya bireyden başlamak, topluma yönelmeden önce insanların bireysel niteliklerini geliştirmek için çaba göstermek gereklidir.

Bireysel Nitelikler

Kendini oluşturan bireylerin niteliklerine gerçekten önem veren, bireysel niteliklerin geliştirilmesini amaçlarından biri edinmiş olan bir kurumda, bu bakımdan elbette kurumun üyeleri öncelikli tutulur.

Kimileri, -özellikle öyle bir kuruma karşı ön yargısı olanlar- bu tutumu olumsuz hatta ters bularak eleştirir.

Bu eleştirilerde, söz konusu kurumun, ortaya koyduğu amaçlarla açıkça çelişkiye düştüğü belirtilir. Bir diğer deyişle, kurumun amacının gösterildiği gibi olmadığı, arka planda başka amaçlar güdüldüğü ileri sürülür.

Oysa toplumda bireysel niteliklerin geliştirilmesini öngören bir kurumun buna bir yerden başlaması gerekir. Kendi üyelerinden başlaması doğaldır.

Bu olgu, eğitime çok önem veren bir ailenin, eğitilmesini öngördüğü çocuklar arasında kendi çocuklarına öncelik tanımasından farksızdır.

Bireysel niteliklerle ilgili amaçlarını kendi üyeleri üzerinde gerçekleştiremeyecek olan bir kurumdan, bunu çok daha geniş boyutta, toplumun diğer katmanlarında gerçekleştirmesini beklemek boşunadır.

Kaldı ki, bu tür bir kurum, kendi üyelerinin, salt kendi başlarına gelişim sağlamalarını değil, topluma katkıda bulunmalarını da bekler.

Kendi kendime, *"Konuya bir insanlık ülküsü açısından bakılacak olursa insanlardan ne gibi bireysel nitelikler edinmeleri beklenir?"* diye sordum.

Elbette herkes bu soruyu kendi görüş ve eğilimlerine göre, kendince en uygun ve en doğru olanı seçerek, farklı bir biçimde yanıtlar. Dolayısıyla benim kendi soruma verdiğim yanıtlar da ancak benim öznel (sübjektif) görüşlerim olur.

***

İşe bir insanlık ülküsünün gerçekleşmesine katkıda bulunacak bireylerin, var olduğunu öngördüğüm karakter yapılarını betimlemekle başladım.

Bence bu kişiler, özgür düşünceli, ileri düzeyde bilgili ve kültürlü, aynı zamanda erdem sahibi insanlardır.

Alçak gönüllü ve iyi ahlâklı, çalışkan ve dürüst olmayı, erdemler edinmeyi kendilerine ilke edinmişlerdir.

İnsanlık ülküsünün gerçekleşebilmesi uğruna, gerekirse kendi haklarından özveride bulunabilirler. Bunun karşılığında hiçbir yarar, bir çıkar gözetmezler. Yaptıklarının karşılığında herhangi bir ödül de beklemezler.

Tolerans, bu kişiler için, diğer birçok erdemin yanı sıra önceliklidir. Bunu kendilerine düstur edinmişlerdir. Öyle ki, bunu hiçbir dış etki ya da zorlama ile değil, nefes alıp verme gibi bir alışkanlık biçimine dönüştürmüşlerdir.

Bu kişilerin başkalarından hiçbir şey beklemediklerini söylemek doğru olmaz. Onlar, başkalarının da kendi edinmiş oldukları bireysel nitelikleri kazanıp gelişmeleri dileğindedirler. Ancak diğer insanlardan öncelikle bekledikleri, ötekilerin de kendileri gibi toleranslı olmasıdır. Çünkü farklı inanç, düşünce, tutum ve eğilimleri olan insanlar arasında uzlaşma kapısını açacak anahtarın tolerans olduğunu bilirler.

Dolayısıyla, herhangi bir düşünceyi, görüşü, inancı, ilkeyi ve tutumu uygun bulup benimsemeden ya da tersine ona karşı çıkıp yadsımadan önce, dinlemeyi ve anlamayı, onu tüm yönleriyle inceleyip değerlendirmeyi öngörürler.

Hiçbir dogmaya sapmayan, bağnazlıktan arınmış, batıl bir nitelik taşımayan, insanların ve insanlığın kötülüğüne olmayan her türlü düşünce, görüş ve duygusal yaklaşımı, -sonunda bunları kabul etmeyip yadsıyacak olsalar bile- anlayış ve saygı ile karşılamayı ilke edinmişlerdir.

Olumlu bireysel nitelikler, göreli olmakla birlikte sayıp dökmekle kolay kolay bitmez. Hiç kimsenin bu niteliklerin hepsini kişiliğinde toplamış, tümüyle olgunlaşmış, tam ve üstün, her bakımdan bir "yetkin insan" olduğu söylenemez.

Elbette her insanın yer yer yanılgıları, yanlış tutum ve yaklaşımları, birtakım noksanları olacaktır. Önemli olan, bunların bilincine varabilmesi, elinden geldiğince bunları giderme çabasına girişebilmesidir.

Her insan çevresindeki iyi örneklerden onlara benzemek için yararlanmalı, kötü örnekleri de onlar gibi olmamak için dikkatle izlemelidir.

Kendi yaşam ilkelerini, dünya görüşünü başkalarının baskı ve etkisi altında kalmaksızın, sürekli bir öz eleştiriyle kendi kendine oluşturmalıdır.

Kendisi de bir iyi örnek olarak önce ailesine, sonra yakın çevresine, daha sonra yurduna, giderek tüm insanlığa katkıda bulunmaya çalışmalıdır.

Bunları böyle sıraladım ama sonra da şöyle düşündüm:

"Bir insanlık ülküsünün, ancak tüm insanların sözünü ettiğim bireysel nitelikleri edinmeleri suretiyle sağlanabileceği mi kabul edilmeli?"

Sanmam.

Gerçi dünya yüzündeki tüm insanların "yetkinlik" düzeyine varmaları, gönülden istenmeyecek şey değildir ama bunun olanaksızlığı bir yana dursun, gerekli olup olmadığı bile tartışılabilir.

Çünkü yetkinliğin böylesine yaygınlaşması sorunu kökünden çözümler ama tüm insanlık içinde yetkinlik düzeyine oldukça yaklaşmış insanların belirli bir orana varması bile bu bağlamdaki çağdaş gereksinmelerin yeterince karşılanabilmesini sağlar.

***

Hangi bireysel niteliklerin olumlu, hangilerinin olumsuz, hangilerinin öncelikli hangilerinin sadece yararlı ya da gereksiz olduğu konusunda, sosyal kurumların tutumları arasında yer yer çelişkiler görülebilmektedir.

Bu çelişkilerden çoğu, özel olarak bireylerin olgunlaştırılıp niteliklerinin geliştirilmesi ile doğrudan ilgili değildir. Çelişki boyutuna varabilen farklar, kurumların benimsediği ilkelerin farklı oluşundan ileri gelir.

Kimileri bu konuya dinsel bir açıdan bakar. Onlara göre, önce inançlı bireyler arasında **"din birliği"** oluşturulmalıdır.

Kimileri idealist (düşünceci) bir felsefeyi benimser. Onlara göre insanlar her şeyi sadece **"akıl"** ile ölçüp tartmalıdır.

Kimileri tinsel değer ve nitelikleri bir yana atmadan bilimsel yönteme tutunur. Onlara göre erdemler yeterli değildir. Herkes mutlaka **"bilimsel yöntem"** uygulanarak araştırılıp bulunmuş gerçekleri benimsemeli, böyle bir nitelik taşımayan her türlü varsayımı yadsımalıdır.

Kimileriyse salt maddî (materyalist) bir tutum takınır; duygu ve erdem gibi kavramları safsata olarak nitelendirir.

Dolayısıyla, her biri en olumlu bireysel nitelikleri kendi dünya görüşlerine uygun tarzda betimler.

Ne yazık ki, böylece her biri evrensel bir yaklaşımdan uzaklaşmakta olduğunun, insanlık ülküsünün gerçekleşmesini ister istemez gecikmeye uğrattığının farkında değildir.

İnsan, kendi görüşleri, eğilimi, tutumu üzerinde diretip İNSANLIK adına özveri göstermedikçe, daha uyumlu olup uzlaşma arayışına girmedikçe, sadece çıkmaz yollara saplanılır ve çözüm bulunması gecikmeye uğrar.

Tarihe Şöyle Bir Bakış

Tarih boyunca, bir insanlık ülküsünün gerçekleşmesi özlemini taşıyan, buna ulaşılması için gerekli olduğunu öngördüğüm ilkeler ile uyumlu, en azından bunlara pek benzer amaçlar benimsemiş kurum ve örgütler görülmüş olduğunu biliyorum.

Bugün artık çoğu tarihe mal olmuş bu kurumların hemen hepsinin yaptığı çalışmalarda ve göstermiş oldukları etkinliklerde iki temel yanılgıya düşmüş oldukları anlaşılıyor:

a) Çalışma sistemlerinin içrek (ezoterik) değil, doğrudan topluma açık olarak yapılmış olması;

b) Amaçlarını bir insanın doğal yaşam süresi içinde gerçekleştirmeye kalkışmış olmaları.

Kendi kendime şunu da sordum: *"Bir kurum ya da örgütün çalışmalarını topluma açık olarak yapması yanlış bir uygulama mıdır?"*

Bu sorunun yanıtı şöyle verdim: Eğer o kurumun ya da örgütün amacı bir insanlık ülküsünün gerçekleştirilebilmesine katkıda bulunmaksa, evet, yanlış bir uygulamadır. Amaç edinilen şeyin topluma ve tüm insanlığa mal edilmesi ile kurumsal ya da örgütsel bir çalışmanın topluma açık olarak yapılmasını bağdaştırmak doğru değildir. Bunlar, birbirine karıştırılmaması gereken, birbirlerinden ayrı konulardır.

Kendi kendime yaptığım bu tartışmayı ortaya şöyle bir soru daha atarak sürdürdüm: *"Gizli kapaklı çalışmalar, yapılanların içtenlikle yapıldığına ve yararlılığına kuşku kondurmaz mı?"*

Bunu da şöyle yanıtladım: Bir kere gizli kapaklı falan değil… Bu söz ancak ön yargılı karşıtların ağzından çıkar. İçrek çalışma, gizli kapaklı eylem değildir. Çalışmaların içrek bir yöntemle yürütülmesi ne kurumun kendisinin, ne amaç ve ilkelerinin ne de bu kurumda yer alan kişilerin toplumdan gizli tutulmasını gerektirir. Yöntemin bu özelliği, kurumun amaçları bakımından değil, kendi içindeki çalışmaların sadece üyelerinin katılım ve paylaşımıyla yürütülmesidir.

Tarih boyunca, özellikle **"Aydınlanma Çağı"** olarak anılan 18. yüzyılın ikinci yarısından bu yana, birçok sosyal kurumun hemen hemen "aynı" denilebilecek ölçüde benzer bir insanlık ülküsünü paylaştıkları görülür.

Fakat gerek uygulamaya dönük olan güncel gereksinmeleri belirlemelerinde gerekse amaçlarına uygun olarak benimseyip gözettikleri ilkeler bakımından birbirlerinden apayrı yollar tutup izlemişlerdir.

Bu kurumların bazılarının tutumları ve yapmış oldukları çalışmalardaki temel yaklaşım, diğerlerinden hayli farklı özellikler sergiler.

Öyle ki, bazıları salt topluma ve insanlığa yönelirken bireyi göz ardı etmiş ve önemsiz tutmuş, bazıları ise tam tersine bireye aşırı öncelikle değer verdiği için toplumu ve insanlığı gerektiğince önemseyememiştir.

Öte yanda birtakım sosyal kurumların bu gibi etkinlikler göstermelerinden hiç de hoşnut olmayanlar ile böyle işleri kendi çıkarlarına aykırı görenler, bunların hepsini birbiriyle benzeştirip aynı potada eritmeye çalışmıştır.

İçrek nitelikli bir çalışma sistemini uygulayan ve bir insanlık ülküsünün şu ya da bu biçimde gerçekleştirilmesi peşinde koşan bu kurumlardan birçoğunun, Aydınlanma Çağı'nda ortaya çıkmış olduğunu söylemek yanlış olur. Daha eskidirler. Ancak yüzyılların etkisiyle değişimlere uğramış, yüzyılların birikimiyle beslenmiş, kendilerini yenilemişlerdir.

Aydınlanma Çağı, bundan önce gerek ortamın elverişsizliği gerekse çeşitli olanaksızlıklar nedeniyle varlıklarını açıkça ortaya koyup çalışamayan bu gibi kurumların kendilerini yeniden derleyip toparladıkları, yüzyıllarca baskı altında kalmış birikimini coşturdukları bir dönemdir.

Bu dönemde yeniden filizlenen sosyal kurumlardan birçoğu, kendine bir de **"tarihsel köken"** aramıştır. Bunu bulduğu zaman kendisini olduğundan çok daha güçlü bir kurum olarak görmeye başlamıştır.

Bu tutum doğru bir iş olmasa da en azından kurumun üyeleri üzerinde, onların çalışmalarını isteklendirici (teşvik edici) bir etki oluşturmuştur.

Bu etki, bu itici güç, çalışma yöntemi bakımından kurumsal boyutta bir eylemde bulunmayan, benimsenen ilkelerin toplum içinde yaygınlaştırılmasını ve amaçlara yönelmeyi bireysel çabalara bırakan sosyal kurumlar için çok önemlidir.

Tarih boyunca bu gibi sosyal kurum ve örgütlerden çoğu, bir çağın sona erişiyle birlikte varlığını yitirmiştir.

Varlıklarını uzun süre koruyamayışlarının çeşitli toplumsal, ekonomik, politik, dinsel, kültürel ve bunların karışımından oluşan nedenleri vardır. En önemlisi ise "düşünsel" olarak nitelenebilecek nedendir.

Bu kurumlar, kendi çalışma sistemlerini ve yapılarını, çağın değişmekte olan koşullarına göre uyarlayamamış, önceleri eski ilkeleri çağdaşlaştırarak kendilerini yenilemiş olmalarına karşın sonradan donup kalmış, bundan böyle değişim ve gelişim gösterememişlerdir. Kendi benimsemiş oldukları ilkelerin ve çalışma sistemlerinin en iyisi ve en doğrusu olup, gelecekte de böyle kalması gerektiği gibi büyük bir yanılgıya düşmekten kurtulamamışlardır.

Başkalarının dogmalarına ve bağnazlığa karşı çıkıp bilimsel yaklaşımı, akılcılığı ve özgürlüğü savunmuş olsalar bile kendileri evrimsel olmayı başaramamış, bunun önemini ve gereğini kavrayamamış, kendilerini kendi yaratmış oldukları yeni dogmalara saplanmışlardır.

Bu tutucu tavırları, zaman içinde uyguladıkları sistemin işlemez bir duruma girmesine, ilgi yitirmesine, giderek çökmesine, ardından kurumun varlığını yitirmesine yol açmıştır. Yalnızca tarih, onların anılarını, varsa yapıtlarını korumuş ve yaşatmıştır.

İşte bu nedenlerledir ki, günümüzde bir insanlık ülküsü peşinde koşmayı öngören ya da sürdüren sosyal kurumlara baktığımızda, bunların arasında varlıklarının yüzyıllardan beri sürdüğünü belirtenler olduğunu görebiliriz.

Bu tarihi günümüzden dört bin hatta altı bin yıl öncesine kadar taşıyanlar bile vardır. Aslında bunu o kurumun "çok eski olduğunu ileri sürmesi" biçiminde değil, bugün benimsediği ilkelerin ve edinmiş olduğu amaçların yüzyıllar önce bile var olduğu biçiminde değerlendirmek gerekir.

Çünkü bugün varlığı sona ermemiş olan, o kurumun örgütsel yapısı değil, benimsediği amaçlar ve ilkelerdir.

Bu bakımdan birçok örgüt ya da kurumun, bir ortak mirasa sahip çıktığı da görülür. Benzerleri bulunmasına karşın, sadece kendilerinin "asıl ve tek mirasçı" olduğunu ileri sürenler de vardır.

Çağımızın kurumlarından bazıları, kendilerinden öncekilerden esinlenmekle yetinmiştir. Bu esin kaynaklarına, bugün için de olumlu sayılabilecek birtakım öğeleri alıp çağdaşlaştıranlar da vardır.

Bazıları ise bu kadarla kalmayıp eski yanılgıları da değerlendirmiş, bunları yinelememek üzere ders edinmiştir.

***

İşte böyle bir sosyal kurum, yüzyıllardan beri süregelen bir insanlık ülküsünü, bu idealin gerçekleşmesi özlemini değiştirmeye gerek duymadan hatta tersine buna sıkıca sarılarak, sadece çalışma sistemi ve yöntemi bakımından kendisini çağdaş koşullara uygun olarak sürekli yenilemeyi benimsemiştir.

Ola ki, aynı kurum içinde yer almakla birlikte, sürekli bir yenilenmeyi özümseyemeyenler vardır. Değişimin ve yenilenmenin doğruluğu bir yana dursun, zararlı olacağı görüşünü savunanlar da vardır.

Bu nedenle, dış görünüşünde hemen hemen "aynı" izlenimini veren kimi çağdaş sosyal kurumların kendi içlerinde örgütsel bakımdan bölünmeler baş göstermiş olduğu izlenebilir.

Kimilerine göre bu olgu, yetersizliğin bir göstergesidir. Amaç ve ilkeleri bakımından tutarlı olan bir kurumun, kendi içinde herhangi bir tutarsızlık göstermeyeceğini ileri sürerler.

Aynı olgu, kimilerine göre ise evrimsel doğrultuda sağlıklı bir kimlik ve güç kazanmanın doğal aşamalarından biridir.

Onlara göre de bu olgu, büyük bir orkestradaki birçok çalgının birbirinden ayrı notaları izlemesi sonucunda ortaya çıkan çok sesli müziğin ahengi gibidir. Aynı notada yelken açmış gemilerden hepsinin birbirinin "aynısının tıpkısı" olmayışı gibi bir şeydir. Başarı şansını artıran bir zenginliktir.

Kimileri de bu gibi bir olguya farklı bir görüş açısıyla, umut yitirmeksizin bakar ve bugün görülen tutarsızlığın, yarın birlik ve uyum sağlamayacağını söylemenin ancak bir kuruntu olduğunu savunur.

***

Bunları yazdıktan sonra üzerime bir yorgunluk çöktü.

"Artık yeter!.. Alışılagelmiş olduğu üzere her çalışmanın belirgin bir sonu, bir sonucu olmalı. Anlatılanların hepsi derlenip toparlanmalı ve anlamlı bir yere bağlanmalı." diye düşündüm.

Sonu Gelmeyen Düşünceler

Tüm toplumların ve tüm insanların barış, gönenç, güven ve mutluluk içinde yaşayıp, aralarında kurdukları güçlü dayanışma ile hep birlikte evrim yolunda ilerlemeleri, günümüzün dileği değildir.

Bu, yüzyıllardan beri süregelen yüce bir insanlık ülküsüdür.

Bu amaçla, tarih boyunca dünyanın her yerinde gereksinme duyulmuş ve günümüzde de duyulan elverişli toplumsal ortamın sağlanması, karşılıklı güven ve anlayışın gerçekleştirilmesi için uğraşmak, bu uğurda çaba harcamak her insansever kişinin ödevidir. Bu bir insanlık borcu, bir ödevdir.

Bu ödev, bu borç, insana baskıyla, zorlamayla kabul ettirilemez. Öyle yapılırsa çekilmez olur. Fakat içten gelen bir istem ve bilinçle, sevgiyle sahiplenildiğinde, yaşam boyu sürecek zevkli bir uğraşıya dönüşür. Artık bir ödev değil, **görev** olur.

Bunun için, insanlar ve toplumlar arasında günümüzde bile görülmekte olan ırk, soy, din, dil, ulusallık, gelenek ve yaşam biçimi, töre, kültür, ekonomik düzey hatta cinsiyet farklılıkları nedeniyle ayırım güdülmesine son verilip, insanlığın tinsel birliği kurulmalıdır.

Bunun için insanlar, her ne bakımdan olursa olsun birbirine eşit sayılmalı, hukuk ve sosyal adaletin üstünlüğü benimsenip sağlanarak korunmalıdır.

Bunun için bilgisizliğe, dogmaların her türüne, bağnazlığa, kör inançlara, olumsuz tutkulara, erdemsizliklere, insanları ve toplumları karşıtlaştırarak birbirlerine düşürüp düşman eden etkenlere karşı çıkılmalıdır.

Bunun için gerçeklerin araştırılmasında bilimsel yöntemin uygulanması, akıl verilerine güvenilmesi yaygınlaştırılmalıdır.

Bunun için tolerans, içtenlik, karşılıklı sevgi ve saygı, ilke edinilmelidir.

Bunun için tüm insanların her bakımdan özgür oldukları da benimsenmeli, korunmalı ve savunulmalıdır. Ancak bunun için herkes özgürlüğün sınırsız olmadığı bilincini de edinmelidir.

Bunun için her toplumda insanların erdemlerle bezenmesi sağlanmalıdır.

Tüm bunlar sadece istenerek yapılıp gerçekleştirilebilecek şeyler değildir. Bunların yapılıp edilmesi için toplumlarda sadece devlete, yönetime bel bağlama alışkanlığı terk edilmelidir.

Devlet, sorumlu olduğu toplum için üzerine düşen yönetsel görevleri yerine getirirken, toplumun ve onu oluşturan bireylerin gelişimini halkın kendi içinden çıkacak ve hiçbir siyasal eğilimi olmayan kurumlar, sivil toplum örgütleri üstlenmelidir.

Bir yandan toplumun güncel sorunlarını çözecek, bugünün yaşamını daha uygar ve insana yaraşır bir düzeye getirecek birtakım dernekler, gerek bulundukları çevrede gerekse ulaşabildikleri yerlerde somut hizmetler üretirken, diğer yandan insanların bireysel niteliklerini geliştirecek, onları insanlığa yararlı edecek kurumlar etkinliğe geçmelidir.

Bu amaçla, en küçük toplum olan aileden en büyük toplum olan ulusa kadar insanlara önderlik ve kılavuzluk yapabilecek, yalnızca yeterince olgunlaşmış kimseleri değil, bilgi ve insancı erdemleri gelişmeye elverişli kişileri sinesinde toplayan, onların bulundukları ortamda kendi kendilerini daha da eğiterek güçlerini birleştirmelerini, böylece çevrelerine ve insanlığa yararlı olmalarını sağlayan sosyal kurumların çalışmalarına gereksinme vardır; hem de durmak dinlenmek bilmeksizin…

Amaç kurumların başarıya ulaşması değildir.

Amaç bireylerin başarısı da değildir.

Amaç insanlığın toplu barış ve mutluluğu, evrimidir.

Bu yaklaşım evrenseldir. Ne ulusallığa ne de dinsel inançlara aykırı düşer; insanı seven, insan olmanın işlevini kavrayan, insanlığın yücelmesini gönülden isteyen herkesin yönelişidir.

***

Bunları yazdığımda ve artık bu konuda yazdıklarıma bir son vermemin uygun olacağını tekrar düşündüğümde, Konfüçyüs'ün bu bağlamdaki özdeyişlerinin günümüzde bile geçerli olmayı koruduğunu gördüm.

Birçok konu üzerinde kafa yorup düşünü üretirken, aslında onun çok daha iyisini düşünmüş ve bunu benim gibi uzun boylu anlatımlarla değil, bir iki özdeyişle, üstelik çok daha etkili olarak dile getirmiş olduğunu izledim.

Anımsadığım özdeyişlerden biri de şu oldu:

"Eski bilgeler toplumlarını düzeltmek için önce ailelerine bir çeki düzen verirlerdi. Bunun için de işe kendilerinden başlarlardı."

Demek ki, aslında çalışmaya bireyden başlamak, çevreye ve giderek topluma yönelmeden önce insanların bireysel niteliklerini geliştirmek gerekiyor.

***

Her toplumun Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın adlandırdığı üzere **"adam gibi adam"** olanlara gereksinmesi var.

İnsanlar, ister kadın ister erkek, ister yoksul ister zengin, ister dindar ister inancı kendine göre, toplumları içinde önce "adam" olmaya çalışmalı. Varsın adam gibi adam olmak sonraya kalsın.

Toplumda adam olanların da birbirlerine gereksinmeleri var.

Aralarında kuracakları dayanışma ve iş birliği ile toplumların düzeltmeliler ki, bir insanlık ülküsünün gerçekleşebilmesinin yolu açılsın.

Ancak adam olmaya yönelen bu kişileri toplum ve insanlık yararına olmak üzere çalışmak için bir araya getirecek kurumlar da olmalı.

Demek oluyor ki, bir insanlık ülküsünün gerçekleşebilmesi bakımından, bunun için çalışan kurumlara da gereksinme var.

Üstelik sıradan değil, içrek nitelikli kurumlara…